

1. SAATEKIRJE

Tampereen alueen ihmistieteiden eettiselle toimikunnalle

Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikön Human Information Processing -laboratoriossa (<http://www.uta.fi/laitokset/psyk/hip/>) tutkitaan sosiaalisen ja emotionaalisen informaation havaitsemista ja näiden vaikutuksia erilaisiin kognitiivisiin prosesseihin. Tutkimusprojektit tyypillisesti koostuvat kokeista, joissa tutkimukseen osallistuville henkilöille esitetään erilaisia aistiärsyksiä samalla kun heistä mitataan erilaisia fysiologisia signaaleja, esimerkiksi aivosähkökäyrää (EEG) ja vaikkapa ihon sähkönjohtavuutta. Koehenkilöitä voidaan pyytää myös reagoimaan esitettyihin ärsyksiin jollain tavalla, esimerkiksi reaktiopainiketta painamalla. Tutkimuksiin osallistuvat henkilöt ovat vapaaehtoisia ja osallistuessaan he tietävät, mitä kokeessa tulee tapahtumaan. He allekirjoittavat myös kirjallisen suostumuslomakkeen ennen tutkimuksen alkua.

Vaikka tutkimuksemme ovat vaarattomia ja kivuttomia, niissä kuitenkin puututaan tutkittavien fyysiseen koskemattomuuteen sikäli, että tutkimukseen osallistuviin henkilöihin kiinnitetään mittauselektrodeja. Tämän vuoksi pyydän Tampereen alueen ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta lausuntoa tutkimustemme eettisyydestä. Toinen varsin konkreettinen syy lausuntopyynnölle on se, että useimmissa alan lehdissä on alettu edellyttää tämän tyyppisiltäkin tutkimuksilta myös eettisen toimikunnan lausuntoa.

Lausuntopyynnön perustelu, hakijan oma arvio tutkimuksen eettisyydestä, tutkimussuunnitelman tiivistelmä ja toimikunnan päätös voidaan julkaista

Tutkimuksesta vastaava henkilö

Jari Hietanen
psykologian professori
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Tampereen yliopisto
jari.hietanen@uta.fi

2. TUTKIMUSSUUNNITELMA

KATSEKONTAKTI JA OPPIMINEN

Useat aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että toisen ihmisen suora katse vaikuttaa havaitsijan samanaikaiseen kognitiiviseen prosessointiin. Osassa aiemmissa tutkimuksissa on katsekontaktin havaittu parantavan kognitiivista suoriutumista, kun taas toisissa tilanteissa katsekontaktin on havaittu heikentävän suoriutumista. Aikuisilla henkilöillä tehdyissä tutkimuksissa katsekontaktin on myös huomattu virittävän autonomista hermostoa, mutta vain tilanteissa, joissa toinen ihminen kohdataan kasvokkain, tai kun tilanne on kognitiivisen prosessoinnin kannalta kuormittava. Katsekontaktin aikaansaama autonominen virittyminen on yksi mahdollinen mekanismi, jonka kautta katsekontakti vaikuttaa kognitiiviseen suoriutumiseen. Tämän tutkimussarjan tavoitteena on tutkia autonomisen hermoston virittymistä oppimistilanteissa, joissa varioidaan toisen ihmisen katseen suuntaa ja koehenkilön tietoisuutta tarkkailtavana olosta. Autonomisen hermoston virittymistä tutkitaan ihon sähkönjohtavuutta ja sydämen syketaajuutta mittaamalla. Ensimmäisessä osatutkimuksessa koe toteutetaan aikuisilla koehenkilöillä. Koska tietoa katsekontaktin vaikutuksesta autonomisen hermoston virittymiseen lapsilla on toistaiseksi varsin vähän, toistetaan koe tutkimussarjan toisessa osatutkimuksessa 5-7 vuotiailla lapsilla.

3. ARVIO TUTKIMUKSEN EETTISYYDESTÄ

Arvioin tutkimussuunnitelmassa kuvatus tutkimuksen noudattavan kauttaaltaan hyviä tutkimuseettisiä periaatteita. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Osallistujat antavat kirjallisen suostumuksen osallistumisesta sen jälkeen, kun he ovat saaneet tutkimuksesta riittävästi informaatiota ja mahdollisuuden esittää kysymyksiä. Osallistuja voi niin halutessaan keskeyttää tutkimuksen minä hetkenä hyvänsä. Lasten ollessa tutkittavina henkilöinä edellytetään huoltajan suostumus tutkimukseen osallistumiseen, mutta myös lapsen halukkuus osallistumiseen huomioidaan. Tutkimuksen kulku selitetään lapselle selkeästi kuvakortteja apuna käyttäen, ja lapsen olo pyritään tekemään tutkimuksessa mahdollisimman mukavaksi. Mikäli tutkimus vaikuttaa tuottavan lapselle liiallista jännittymistä tai stressiä, tutkimus keskeytetään. Myös lapsella on oikeus kieltäytyä tutkimuksesta tai keskeyttää tutkimus missä vaiheessa tahansa.

Tutkimukset ovat non-invasiivisia ja kivuttomia, eivätkä ne sisällä terveydellisiä riskejä. Tutkimuksessa käytettävät fysiologisten signaalien mittauslaitteet ovat CE-sertifioituja ja täyttävät ne kriteerit, joita lääketieteellisessä tutkimuksessa käytettäville laitteille asetetaan.

Tutkimuskysymykseen vastaamiseksi joudumme antamaan osallistujille väärää tietoa ”yksisuuntaisen ikkunan” toiminnasta ja siitä, näkeekö tutkija osallistujan vai ei. Tutkimusasetelman onnistumiseksi, joka edellyttää halutun uskomuksen aktivoitumista, tällainen harhautus on välttämätön. Tutkimukseen osallistuvalla henkilöllä tai tutkittavan lapsen vanhemmille paljastetaan välittömästi tutkimuskäynnin päätteeksi, miten ja miksi harhauttaminen on tapahtunut. Osallistujat voivat saada korvaukseksi tutkimukseen osallistumisestaan opintopisteitä, elokuva lipun tai pienen lahjan (esim. muovinen leikkieläin tai tarra-arkki). Tämä korvaus on siinä määrin vähäinen, että sen ei voi katsoa muodostavan eettistä ongelmaa.

Kaikkien lomakkeiden täyttämisen ohjeistamisen yhteydessä korostetaan vastausten luottamuksellisuutta ja sitä, ettei niihin ole pakko vastata. Kaikissa tutkimuksissa kerättävä tieto on luottamuksellista, eikä sitä paljasteta kenellekään tutkimuksen ulkopuoliselle henkilölle.

**TAMPEREEN YLIOPISTO
TAMPEREEN ALUEEN IHMISTIETEIDEN
EETTINEN TOIMIKUNTA**

Lausuntopyyntö 11/2012: ”Katsekontakti ja oppiminen” (professori Jari Hietanen, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö)

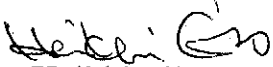
Päätös: Toimikunta antaa puoltavan lausunnon. Ei eettisiä ongelmia. Toimikunta esittää kuitenkin seuraavat huomautukset, jotka tulee ottaa huomioon ja lisätä muutokset tutkimussuunnitelmaan:

- Tutkimuksen tiedotteessa tulisi tuoda esiin tutkimuksesta vastaavien henkilöiden yhteystiedot.
- Tiedotteessa tulisi mainita, että tutkimustuloksista otetaan yhteyttä vanhempiin, mikäli tämä tutkimustulosten perusteella on aiheellista.
- Tiedotteissa olisi syytä välttää lyhenteiden käyttöä tai ainakin niiden merkitys tulisi selventää osallistujille (esim HIP LABRA, tays).
- Tiedotteessa tulisi mainita, että tutkimuksen mahdollisesta keskeytyksestä ei koidu tutkittavalle minkäänlaista haittaa.
- Suostumuslomakkeita tulisi täsmentää: esimerkiksi kohta 5.1. ”oppimisen ilmiöt”. Otsikko ei ole sama kuin tutkimussuunnitelmassa. Otsakkeiden tulee vastata toisiaan. 5.2. Suostumuslomakkeessa ei ole otsikkoa lainkaan. Tulisiko olla?
- Tutkimussuunnitelmassa tulisi olla maininta tutkimukseen liittyvistä tutkittavien henkilöiden vakuuttamisesta.
- Tutkimuksessa olisi hyvä olla toteamus tutkimuksen hyöty–riski-analyysistä; maininta siitä, onko tutkimuksesta tutkittavalle jotakin välitöntä hyötyä.
- Tekstissä ilmenee sekä sinuttelua ja teitittelyä. Tekstin tulisi olla yhdenmukaista. Termi ”koehenkilö” tulisi korvata ilmauksella ”tutkimukseen osallistuvat”
- Toimikunta suosittaa lisäksi, että myös lapsille paljastetaan peitetarina.

Edellä mainitut seikat tulisi ottaa huomioon ja korjata. Korjattua versiota ei tarvitse enää lähettää toimikuntaan lausunnolle, mutta korjatut tiedotteet ja suostumuslomakkeet pyydetään lähettämään toimikunnalle.

Tampereella 26.11. 2012

Merk.
Professori Markku Ojanen
Puheenjohtaja

Heikki Eilo
Sihteeri